

KULTURA I RAZVOJ

NADA ŠVOB-DOKIĆ
I BISERKA CVJETIČANIN

PITANJA ODNOSA između kulture i razvoja sve više zaokupljaju mnoga društva, a posebno društva zemalja u razvoju. Velik broj teoretičara posvećuje im pažnju jer kroz povezivanje ova dva pojma nastoji naći i odrediti smisao napretka, koji se, usprkos velikom siromaštu mnogih društava i ljudi, više ne može naći u ekonomskom rastu.

Opće shvaćanje kulture kao osnovne vizije čovjeka i društva danas je sve raznolikije. Kulture koje ulaze u međunarodnu komunikaciju unose nove odrednice i nove vrijednosti. One nastoje razraditi shvaćanje koje izražava njihove težnje i njihov identitet. Stoga se, posebno u zemljama u razvoju, susrećemo s najrazličitijim određenjem kultura i kulturnih vrijednosti. Npr. neki autori vide kulturu kao čin kolektivnog stvaralaštva i društvene integracije; za druge je ona sinonim promjene i težnje novim vrijednostima; za neke predstavlja vraćanje tradiciji i vlastitim korjenima; neki shvaćaju kulturu kao način života i rada, što obuhvaća razna područja ljudske djelatnosti, posebno obrazovanje, komunikaciju, umjetničko stvaralaštvo, itd.; neki doživljavaju kulturu kao uspostavljeni sistem društvenih i estetskih vrijednosti koji prvenstveno treba održati i poštovati. U međunarodnoj komunikaciji sve više dolazi do izražaja i objektivna heterogenost kultura zemalja u razvoju, pa se postavlja pitanje kako one uopće mogu uspostavljati veze i kako definirati odnose među kulturama. Kroz heterogenost tih shvaćanja teži se ponekad stvaranju općih pojmove i definicija kulture, ali se do njih teško dolazi. Međutim, ipak se uglavnom prihvata potreba jačanja interkulturne komunikacije jer je jasno da se samim putem može određivati autentičnost svake kulture. Stoga se sve kulture zalažu za princip koji im omogućuju komunikaciju: za ravnopravnost i poštovanje kultura; za demokratizaciju kultura; za prevladavanje ranije uspostavljenih hijerarhijskih odnosa, odnosno za pravo na kulturu i kulturni razvoj.

Razvoj je novi pojam koji su društvene nauke preuzele iz biologije. On označava ni posebnih promjena viđenih kao «cjeloviti društveni čin» (Philippe Hugon). Razvoj je istovremeno historijski proces i ideološki projekt, koji je moguće aplicirati na razna specijalistička područja ili vidjeti kao težnju društvenoj promjeni.

Ovakva shvaćanja pokazuju da i kultura i razvoj ostaju široka i nespecijalizirana područja ljudskog stvaralaštva i rada. To je i osnova na kojoj se ta dva pojma mogu povezati. Kultura omogućuje da se razvoju daju izvjesna vrijednosna određenja, dok razvoj kao cjelovit proces uključuje kulturnu promjenu. Na osnovu takve integracije ne bi bilo moguće suprostavljati kulturu drugim sferama djelatnosti, prvenstveno ekonomskoj. Ipak, razvojna praksa zemalja u razvoju prije oslikava rascjep između kulture i razvoja, odnosno ukazuje na degradaciju jednog i drugog pojma u praksi. Interakcija između kulture i razvoja postoji, ali najčešće nije uskladjen. To najbolje pokazuje sadašnji disproporcionalni razvoj zemalja u razvoju (npr. nagli porast obrazovanja i paralelna nezaposlenost; odbacivanje starih kulturnih vrijednosti i nemogućnost da se postojeće iskustvo poveže s novim zahtjevima, npr. u arhitekturi i gradevinarstvu; širenje masovnih medija i neadekvatni sadržaji, itd.).

Zemlje u razvoju suočene su s potrebom da rascjep između kulture i razvoja prevladaju načinjem integralnih pristupa razvoju i definiranjem novih kulturnih i razvojnih identiteta. To je jedan od razloga zbog kojih su sve više zaokupljene preispitivanjem vlastitih kulturnih vrijednosti, analizama razvojnih rezultata i ciljeva. Svi ti procesi mogu se

shvatiti kao težnja ka samoodređenju koje će im osigurati odgovarajuće mjesto u međunarodnoj komunikaciji i podjeli rada.

Opće razvojne tendencije reflektiraju se u pojedinim zemljama u razvoju sasvim različito. Obično se govori o različitim putevima i modelima razvoja, te o raznolikim razvojnim rezultatima koje zemlje u razvoju postižu. Ostaje otvoreno pitanje koliko su različiti razvojni modeli uskladeni sa stvarnim mogućnostima i potrebama zemalja u razvoju. Sigurno je, međutim, da oni ukazuju na opću heterogenost (kulturnošku, političku i ekonomsku) svijetla u razvoju, kojem ipak ostaje zajednička svijest o potrebi brzih promjena.

Rascjep između kultura i razvojnih opcija jedan je od glavnih uzroka kulturne krize u zemljama u razvoju. Kulturna kriza najočitije oslikava razvojne i kulturne disproporcije, koje ukazuju na potrebu da se redefinira kulturni i razvojni identitet.

Sa ova pitanja dotiču autori čiji se tekstovi pojavljuju u izboru pod zajedničkim naslovom »Kultura i razvoj«. Oni se bave različitim specifičnim aspektima kulturnog razvoja: pitanjima kulturnog identiteta, procesom kulturne dekolonizacije, kulturnim politikama u zemljama u razvoju i metodološkim problemima proučavanja kulturnih promjena u zemljama u razvoju.

Burhan Ghalioun nastoji problematici kulturnog identiteta u zemljama u razvoju dati ključnu dimenziju. On povezuje pitanje političke moći i kulturnog razvoja i pokazuje da u većini zemalja u razvoju kultura postaje izolirana sfera u kojoj se ne ostvaruje nikakav društveni utjecaj na razvoj. Sukob kulture i moći dovodi do rascjepa između države i političke sfere s jedne strane, te sfere kolektivnog društvenog stvaralaštva i života s druge. Autor pokazuje da nijedna država u zemljama u razvoju nije uspjela riješiti neka osnovna pitanja kulturne transformacije, kao što su npr. opisivanje, uvođenje novih medija itd. Društvene elite, koje koncentriraju društvenu moć, suprotstavljaju kulturi ekonomističkog rasta, što uzrokuje velike razvojne disproporcije, marginalizira proizvodnju i stvaralaštvo masa i, kroz devastaciju autohtonih kultura, osigurava nametnjanje nekih tekovina zapadnoevropskih kultura (stil življenja, odijevanje, itd.). Kulturna devastacija dovodi u prvi plan pitanje definiranja identiteta, koji onda, kao ideologizirani koncept, nadomešta kulturnu punoču, punoču stvaralaštva i kolektivizma, uvedenjem tzv. kulturne specifičnosti. Na taj način prikriveni su pravi društveni problemi pozapadnjačenja, koncentracije društvene moći na uski elitički krug i pravi uzroci degradacije autohtonih kultura. Transformacija kultura i odnosa među kulturnama, zasnovana na ideologiziranom konceptu kulturnog identiteta ne može hvatišti stvarne korijene društvenog i kulturnog preobražaja. Da bi živjele i razvijale se, kulture moraju apsorbirati izvjesnu društvenu moć – one se moraju boriti za svoju egzistenciju.

Shvaćanje kulturnog identiteta kao ideološkog koncepta dijeli i Honorat Aguessy. Na primjeru afričkih kultura on pokazuje da različite kulture ne naglašavaju prvenstveno ono što ih razlikuje (specifična obilježja), već, naprotiv, teže da preuzmu one elemente koji ih obogačuju. Tp pokazuje da je sушćina tradicionalnih kultura da se stalno prilagodjavaju i mijenjaju. Njihova dinamika očituje se kao zbir neprimjetnih promjena, što je moguće uočiti kroz mijenjanje mitova. Različite pojave društveno-kulturne stvarnosti ne mijenjaju se istim ritmom: religijski elementi ispoljavaju sporiji ritam promjene

nego politički elementi, ali u cijelini treba uočiti dinamiku tradicionalnih kultura.

Raskorak u dinamici promjene tradicionalnih i modernih kultura, urpkos težnji svake da nešto preuzme, dovodi do razvojnih kriza koja potiču na razmatranje kulturnih identiteta. Pitanje identiteta naročito se javlja onda kad neka kultura ostvaruje dominaciju nad drugom. U takvim kriznim situacijama ideološki koncept identiteta obično služi nekoj društvenoj grupi koja ga koristi za svoje ciljeve.

Kulturna asimilacija izaziva promjene, ali niskad ne uzrokuje radikalni nestanak kultura (javljaju se podkulture, protivkulture itd.). Ona značajno utječe na transformacije unutar pojedinih kultura.

O kulturnim transformacijama govori i Emmanuel Pouchpa Dass, u analizi kulturne situacije nekih azijskih zemalja. On ističe značaj kulturnog nasledja i potrebu povezivanja starih i novih vrijednosti. Postavlja se pitanje kako ostvariti modernizaciju i očuvati najznačajnije kulturne tekovine, odnosno osigurati kulturni kontinuitet. Autor je upućen u poduzete akcije i dogovaranja azijskih zemalja.

Evangelina Garcia Prince ističe da u Latinskoj Americi nije shvaćena važnost koju za razvoj imaju kultura i komunikacije. Kultura i komunikacije ostaju izvan planova razvoja, što ukazuje na ekonomske pristupe razvoju u Latinskoj Americi. Ona analizira specifične aspekte djelovanja i širenja novih medija, kao što su: koncentracija na gradove, dominacija privatnog vlasništva nad medijima i monopola nad informacijama, pitanje participacije u komunikaciji, itd.

Raznolikost problema kulturnog razvoja i komuniciranja u zemljama u razvoju nije olakšalo stvaranje operativnih metoda i pristupa koji bi omogućili bolje istraživanje i razumijevanje problema. Assane Sylla govori o neadekvatnim tehnikama istraživanja, pogrešnim tumačenjima i površnim analizama kultura i kulturnog razvoja. Po njegovom mišljenju razloge treba tražiti u činjenici da se znanstvenici iz drugih kultura teško uključuju u kulture koje istražuju. Oni moraju napraviti napor da se oslobode predrasuda o kulturama koje su im strane. UKazuje na razlike u izrazu i saopćavanju ideja, te o svim problemima koji proizlaze iz teškoća u komuniciranju.

U izbor tekstova uključen je i putopis »Na međama stvarnosti i mašt« Nade Milašin. Autorica govori o neposrednom doživljaju nekih elemenata autohtone afričke kulture, te o psihološkoj podvojenosti čovjeka koji pripada i starom afričkom, i novom industrijskom svijetu.

Ovaj izbor još jednom svjedoči o tome da su i kultura i razvoj široka i nespecijalizirana područja djelatnosti i istraživanja. On ukazuje i na različite pristupe, odnosno na teškoće standardizacije metodologija i istraživanja; na poteškoće u komuniciranju i suradnji, ali i na objektivna nastojanja da se one prevladaju. Upoznavanje ovih tekstova u našoj sredini može ponuditi uvid u način razmišljanja o kulturnama, razvoju i kulturnim transformacijama u zemljama u razvoju, te posvjedočiti o činjenici da se širok krug istraživača sve više orientira na ta pitanja. Široko se formira svijest o tome da je razvoj nemoguć ako se ne sagledava kao integralan proces, te da je očuvanje i formiranje humanističkih vrijednosti osnovna motivacija svakog materijalnog i tehničkog napretka. Ta su pitanja relevantna i za našu kulturnu sredinu, a posebno za našu kulturnu suradnju i komunikaciju sa zemljama u razvoju.